

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА

Вступ. Присвячена дослідженню історико-теоретичних засад становлення й розвитку волонтерства. Натепер волонтери відіграють ключову роль у наданні допомоги, коли суспільству доводиться стикатися з багатьма труднощами (війна, стихійні лиха, епідемії та ін.).

Результати. Обґрунтовано, що волонтерство є одним із елементів громадянського суспільства, на розвиток і вивчення якого останнім часом звернено увагу держави. Визначено, що волонтерська діяльність – це широке коло діяльності, включаючи традиційні форми взаємодопомоги й самопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадянської участі, що здійснюється добровільно на благо широкому загалу без розрахунку на грошову винагороду. Аргументовано, що волонтерство – це добровільна діяльність, обрана свідомо особою і яка не переслідує комерційної вигоди. Волонтерство – це прояв громадської активності та громадянської відповідальності. Дослідження присвячено аналізу волонтерської діяльності в Україні з погляду історичного розвитку цього явища. Важливість дослідження обумовлена тим, що національна волонтерська діяльність в Україні вимагає відповідного наукового аналізу. Варто зазначити, що важливим аспектом волонтерства є систематизація досвіду та визначення специфіки становлення і функціонування волонтерського руху в Україні на сучасному етапі. На основі вивчення історико-педагогічних джерел, вивчення державних документів використовувались загально-наукові методи дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація) із питань становлення й розвитку волонтерського руху. Розкрито специфічні риси й основні проблеми розвитку волонтерського руху в Україні. З'ясовано термінологічну базу феномена волонтерства; наведено причини розробки і впровадження законів України щодо волонтерської діяльності.

Висновки. Волонтери допомагають людям у складних життєвих ситуаціях, підтримують соціальні проєкти й ініціативи, забезпечуючи належну якість життя для різних категорій населення.

Ключові слова: волонтерство, благодійність, особистість, доброволець, допомога, соціальні потреби, національний волонтерський рух.

Вступ

Проблема становлення й розвитку волонтерського явища складається з великого теоретичного фонду, що розкриває історичні передумови виникнення добротності, а також її розвиток у світовому й національному аспектах.

Як рух суспільно спрямованого характеру волонтерство виникло на Заході. Перші вияви волонтерства мають глибокі корені, але офіційно роком його виникнення вважається 1859 р. зі створенням організації Червоного Хреста, яка працювала на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу полоненим і пораненим (Закалик, Г. М., Коропатов, О. М., & Шувар, Н. М., 2022).

Термін *волонтер* походить від лат. *voluntarius*, що в перекладі означає *воля, бажання*, і від англ. *voluntary* – *добровільний, доброволець* – і визначається як *особа, що за власним бажанням допомагає іншим*.

Для розуміння аналізованого питання ми повинні визначити не лише поняття *волонтерства*, а й *благодійності, меценатства та альтруїзму*.

У Загальній декларації прав людини підкреслено, що волонтерство – це спосіб збереження та зміцнення людських цінностей, реалізації прав і обов'язків громадян, особистісного зростання через усвідомлення людського потенціалу.

Поняття волонтерства (добротності) варто розглядати як надання добровільної допомоги в різноманітних напрямках без очікування винагороди (бажання надати допомогу).

За визначенням Закону України "Про благодійну діяльність та благодійні організації", *благодійність* – це добровільна особиста та/або майнова допомога, що не передбачає одержання благодійником прибутку (Верховна Рада України, 2012).

Меценатство – благодійна діяльність у сферах освіти, культури й мистецтва, охорони культурної спадщини, науки та наукових досліджень. Дослідження теоретичної думки й історичних подій, які вплинули на розвиток волонтерської діяльності, необхідно розпочати

з перших виявів волонтерства, що дозволить зрозуміти причини його подальшого розвитку.

Альтруїзм може належати до якостей особистості або ж до її загальної емоційної спрямованості.

Однак прагнення особистості до високоорганізованого і структурованого волонтерства не стане вирішальним чинником виникнення подібної добровольчої структури. Отже, роль держави тут істотна. Саме держава має бути зацікавлена в розвитку волонтерства, сприяти підтримці цього явища, зокрема за допомогою законодавчих ініціатив і розробки відповідного методичного забезпечення, які сприятимуть ефективному розвитку добротності.

Мета статті – здійснити історико-теоретичний аналіз волонтерської діяльності, визначити специфіку становлення і функціонування волонтерства в Україні, а також визначити основні проблемні й перспективи подальшого розвитку національного волонтерського руху.

Огляд літератури. Історико-теоретичні дослідження світового та національного розвитку волонтерської діяльності мають досить глибокі коріння. Історія волонтерства має глибоке підґрунтя, коли діяльність спрямовувалась на допомогу незахищеним верствам населення.

Важливий внесок у розвиток теорії та практики національного волонтерського руху зробили вітчизняні науковці В. Бочарова (дослідження ролі соціального педагога), Т. Лях (науковець-педагог приділяла особливу увагу питанням навчання та мотивування волонтерів, управлінню волонтерськими організаціями), З. Бондаренко (підготовка студентів до волонтерської діяльності), К. Левківський (створення навчальної літератури із соціальної роботи для студентів ЗВО України).

Окреслені науковцями питання є важливим елементом для розвитку соціально-педагогічного напрямку національного волонтерського руху в аспекті навчання волонтерів і соціальних педагогів. І це важливо для розуміння подальших кроків держави та соціуму щодо розвитку волонтерства.

Для волонтерської діяльності глобальні катаклізми, трагічні події стають стимулами для розуміння людьми важливості волонтерської діяльності, що зумовлює її зростання. Дослідженням цієї сфери бракує розгляду діяльності добровольчих організацій країн світу під час світових воєн і визначення напрямів такої діяльності.

Зварич О. П. розглядає національне волонтерство на прикладі історичного розвитку доброчинності у Британії та виділяє п'ять основних соціальних характеристик і принципів організації "Волонтерська закордонна служба" (VSO):

1. Учасники прагнуть запровадити в суспільство інновації, а саме: поліпшити якість життя всіх людей, незалежно від раси, релігії чи національності, і досягти цієї мети не просто декларуючи її, а використовуючи особистісний ресурсний потенціал.

2. Учасники організації роблять самостійний вибір щодо вступу та приєднання до її ідеології. Рух пов'язаний єдиною вірою в цілі, яких необхідно досягти. Волонтерам надається шанс особистісного розвитку через участь у програмах організації. Також проводиться робота для підвищення обізнаності щодо наявних проблем і змін громадської думки.

3. Учасники організації безпартійні. Рух перебуває поза партійно-політичною системою, що робить його незалежним від інтересів певних осіб чи груп.

(Зазначимо, що необхідно розглядати два аспекти безпартійності волонтерів цієї організації – позитивний і негативний. Суть позитивного в тому, що в благодійній організації не матимуть права голосу різні зацікавлені політичні діячі чи організації; негативний – у тому, що в сучасному світі, який оснований на політиці, важко виконувати певні завдання й досягати необхідних цілей без підтримки деяких політичних сил. Важко також відповісти, який із аспектів сприятливіший і чи можливе існування одного аспекту без впливу на нього іншого).

4. Організація складається переважно з добровольців середнього класу. Під час відбору кандидатів увага найбільше приділяється професіям і тому, хто має вищу освіту.

5. Членство визначається особистісними характеристиками – потенційні добровольці повинні мати бажання самопізнання, тобто якщо немає особистісної зацікавленості у своєму розвитку, то немає сенсу брати участь у програмах організації (Зварич, 2011).

Історичний процес розвитку волонтерства сприяв і врахуванню внутрішніх якостей волонтера згідно з діяльністю та педагогічному складнику виховання в особистості таких якостей. Це стало можливим завдяки створенню соціальних рухів.

Студентське волонтерство. Одним із його виявів є *студентський християнський рух*. Він був заснований з метою об'єднання студентів, зацікавлених у міжнародних місіях, і незабаром став найбільшою студентською організацією Великої Британії. Студентський християнський рух мав чітко виражене міжнародне спрямування, що було виявом розвитку не лише національного, а й міжнародного соціально спрямованого волонтерства. 6 жовтня 1908 р. Університет Бірмінгема започаткував однорічний курс із соціальних наук, призначений для підготовки до соціальної й добровольчої роботи. Університет Бірмінгема був першим у Великій Британії, що надав соціальним працівникам статус студентів. Таке навчання було важливим у підготовці волонтерів до їхньої діяльності.

Необхідно звернути увагу на таке явище, як добровольча військова служба. 1913 р. у Дубліні була створена Організація ірландських добровольців. Своєю метою вони проголосили забезпечення та підтримку прав і свобод, спільних для всього народу Ірландії (Крапівіна, 2012).

В умовах військових дій волонтерство є важливим чинником. *Добровольчі організації*, часто невеликі, *здатні*

мобілізувати значні людські ресурси. Волонтери, які виконували в таких умовах війни різноманітні функції, повернулися справжніми фахівцями у своїх галузях. Отже, саме військове волонтерство є основним різновидом доброчинності.

Уже після Першої світової війни окреслилася необхідність волонтерських організацій медичного спрямування. Тому потрібно звернути увагу на Королівський повітряний медичний центр, найстаріший у світі, заснований у 1928 р. Джоном Флінном. Центр став засновником повітряної медицини, що вивело її на інший якісний рівень.

Після Другої світової війни надання соціальної допомоги відіграло важливу роль у всій Європі. З'явилося також усвідомлення того, що волонтерська та соціальна діяльність мають законодавчо підтримуватися державою для успішного розвитку. Отже, у Великій Британії під час правління післявоєнних урядів було прийнято багато важливих законодавчих ініціатив: закон про національне страхування 1946 р.; закон про національне здоров'я того самого року, у якому встановлювалися права й обов'язки місцевих відділів охорони здоров'я, а також будинків для людей похилого віку; закон про державну допомогу 1948 р., що забезпечував надання допомоги літнім людям; закон про дітей 1948 р., головною метою якого була робота з безпритульними дітьми.

У світовій історії волонтерства виділяють п'ять етапів розвитку системи волонтерського соціального сектору:

- 1) зародження системи підготовки соціальних працівників;
- 2) удосконалення фахової майстерності соціальних працівників;
- 3) професійна підготовка соціальних працівників;
- 4) запровадження єдиної системи підготовки працівників соціальних служб;
- 5) запровадження тенденцій централізації під час зроби навчальних планів і курсів (Кубицький, 2009).

Активний розвиток української науково-педагогічної думки щодо добровольчої діяльності розпочався лише в період незалежності. Однак це не є свідченням того, що на території сучасної незалежної України не було історичного підґрунтя. Активну діяльність, зокрема педагогічну, у напрямі доброчинності (яка має свої корені в історії ще Київської Русі), можна простежити в розвитку добровольчої активності на теренах українських земель ще у XIX–XX ст. Цей час пов'язаний із навчальними програмами, наприклад поширенням освіченості та первинних корисних знань. Важливим було також відкриття тимчасових шкіл для навчання громади у вільний від роботи час. Приділялася увага безкоштовному розповсюдженню книг і газет.

Деякі проекти мають зв'язки з іншими державами. Наприклад, ініціатива США під назвою "Книга, яка розмовляє" має багато спільного з розпочатою Товариством із поширення грамотності організацією читань для народу. Створення народних читалень мало на меті надання можливості користуватися книгами для читання безкоштовно тим громадянам, які мали фінансові проблеми та у зв'язку з чим потребували послуг у безкоштовному користуванні книгами.

Україна має історико-педагогічну основу доброчинності, що є одним з головних чинників для можливості її зміцнення на державному, громадському й освітньому рівнях.

Загальні якості волонтера, пов'язані з освітнім фактором, мають чотири ступені:

- 1) які можна сформулювати й розвинути в період навчання та певного роду діяльності;
- 2) яким притаманне важке формування та повільний розвиток у період навчання й певного роду діяльності;

3) які можна компенсувати індивідуальними особливостями під час здійснення діяльності або через розвиток інших якостей;

4) які неможливо компенсувати індивідуальними особливостями під час здійснення діяльності або через розвиток інших якостей.

Знання природи цих якостей є важливим елементом у педагогічному плані під час навчання волонтерів. Однак важливість усіх необхідних якостей не ставиться під сумнів: навіть ті якості, що можна компенсувати, є необхідними для формування, тому ми вважаємо, що "можна" є не твердженням, а лише припущенням.

Однак у добровольців (волонтерів), які працюють із населенням, інколи виникають психологічні проблеми, що потребують подолання. Варто приділити увагу таким негативним чинникам, як *вигорання* та *негативний досвід*. Ці проблеми впливають на якість діяльності, яку здійснює волонтер, що позначається на його відчутті себе некомпетентною особою. Зазначимо, що такі проблеми є дуже суттєвими. Важливим питанням залишається питання реабілітації волонтерів після виконання діяльності у складних психологічних умовах.

Питанням соціально спрямованої діяльності у спільнотах займалася О. Безпалько в дослідженні "Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді", де увагу приділено соціально-педагогічній роботі в загальному плані, а також важливій ролі громади у вихованні особистості. Соціально-педагогічна діяльність і громади мають бути взаємопов'язаними суспільними одиницями, які, використовуючи різноманітні чинники соціалізації (традиції, менталітет тощо), сприятимуть гармонійному становленню й розвитку особистості (Безпалько, 2006).

Наголосимо на важливості діяльності працівників соціального напрямку, зокрема соціального педагога. Саме він повинен визначити наявні проблеми різного спрямування (від психологічних до правових) і надати можливість їхнього розв'язання фахівцям відповідної спеціалізації.

Важливим питанням залишається дослідження науково-методичного забезпечення, а саме навчальних програм майбутніх соціальних педагогів. Це цікавий аспект для проведення порівняльного аналізу із сучасними методиками підготовки волонтерів.

Здійснення професійної волонтерської діяльності потребує визначення її як корисного складника для особистості: участь у волонтерській діяльності є засобом розвитку та самореалізації самих волонтерів і задоволення їхніх певних потреб.

Доброчинність є феноменом сучасного суспільства, фундаментом для його розбудови та подальшого розвитку гуманного спрямування і складається з найголовніших прагнень усього людства, а саме прагнень миру, безпеки, свободи та справедливості щодо всіх людей.

Загальними рисами розвитку волонтерства є: 1) безкорислива допомога, що є дієвим засобом формування громадянської свідомості, вироблення почуття патріотизму, досвіду суспільних відносин і колегіальності; 2) почуття патріотизму (у наш час дуже важливе для всіх громадян України). Тому волонтерство може стати з'єднувальним елементом української нації.

Неможливо ефективно створювати систему волонтерства, не знаючи докладну історію розвитку цього руху у своїй державі. Саме тому праці А. Горілого, С. Харченка, присвячені історії розвитку українського волонтерства, мають важливе значення у процесі подальшого розвитку доброчинності, оскільки визначення основних етапів історичного розвитку національного

волонтерського руху надасть можливість зробити порівняльний аналіз з іншими країнами світу.

Провідним українським науковцем-педагогом і дослідником волонтерства є Т. Лях, яка приділяє велику увагу розвитку саме українського волонтерства – і у вигляді дослідження історичного контексту, і як сучасного суспільного феномену. Багато праць присвячено розвитку волонтерських організацій в Україні, управлінню ними, способам залучення особистостей до волонтерської діяльності, сучасному стану волонтерства України, виробленню мотиваційного ресурсу у волонтерів. Результати її теоретичної дослідницької діяльності підкріплені практичним педагогічним елементом у вигляді розробок навчальних програм для волонтерів (Лях, 2009).

Питання організації та управління волонтерською діяльністю, що дозволяє у майбутньому проводити більш якісну координаційну роботу, ґрунтовно вивчалася українськими вченими Ю. Мартиноювою, К. Шендеровським, Є. Дедовою й ін. На їхню думку, якісний менеджмент волонтерської діяльності є основою функціонування добровольчої організації, її успішного розвитку, він впливає на процеси відбору й підготовки волонтерів і професіоналізує роботу добровольців. Вони розглядали сам процес керування волонтерською програмою, що включає вже означені важливі аспекти відбору, навчання й ін. (Шендеровський, 2011).

Важливим є процес не лише організації волонтерської діяльності, але й управління вже наявною волонтерською системою. Адже якісне управління складається з багатьох аспектів організаційного характеру, необхідності формування певних якостей у того, хто керує, тощо. Підготовка студентів до волонтерської діяльності, її правильна організація як соціально-педагогічної основи, управління добровольчостю є важливим елементом становлення й розвитку української волонтерської освіти.

Студентський рух має велике значення у процесі розвитку волонтерства. Студенти були і є активними особистостями, становили основу добровольчої діяльності. Проблеми молодіжного лідерства, яке ефективно розвивається під час волонтерської діяльності, дуже актуальні. Отримані теоретичні надбання є фундаментом дослідження студентського волонтерства (Лях, Лютий, & Жуків, 2024).

За твердженням З. Бондаренко, треба визнати, що теорія і практика волонтерської роботи в Західній Європі та США мають вищий офіційний статус і більший практичний досвід, ніж в Україні. Це, безумовно, є викликом для детальнішого вивчення волонтерського руху і в загальнонаціональному плані, і в плані конкретних організаційних структур для використання цього досвіду в Україні (Бондаренко, 2008).

Питання вивчення проблеми волонтерського явища дослідниками змінювалися впродовж років, оскільки відбували певних змін історичні та соціальні чинники. Трансформувалося й саме волонтерство, що зумовлювало зміни в дослідженнях учених.

Результати

Проте головна мета волонтерства, його завдання, а саме діяльність, яка зорієнтована на соціально незахищені верстви населення й не потребує винагороди, були незмінними впродовж десятиліть. Із часом напрями діяльності розширювалися, що зумовлювало врахування потреб більшої кількості сфер суспільного життя. Отже, розвиток суспільства сприяє створенню міцної організаційно-педагогічної системи волонтерства.

У незалежній Україні розвиток волонтерського руху датується початком 90-х рр. XX ст., коли було створено службу під назвою "Телефон довіри", де працювали

волонтери (добродійний телефон довіри в Одесі) (Архангельська, Бабарика, & Беляєва, 2003).

У 1991–1992 рр. у зв'язку з розвитком соціально-педагогічної роботи все активніше почали говорити про важливість волонтерства у суспільстві.

Із 1992 р. в Україні починає активно розвиватися мережа соціальних служб для молоді (нині – центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді). Головна мета їхньої діяльності – реалізація державної молодіжної політики й завдань, окреслених у декларації "Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні" (Верховна Рада України, 1992) і Законі України "Про сприяння становленню та соціальному розвитку молоді в Україні" (Верховна Рада України, 1993). Саме створення таких центрів спричинило активний розвиток волонтерського руху.

Їхній тодішній кадровий склад був невеликим, а обсяг соціальних програм і проєктів, які необхідно було реалізувати, був таким, що вимагав залучення добровільних помічників. Лише соціальна служба для молоді м. Києва в 1997 р. нараховувала близько 2000 волонтерів з учнівської та студентської молоді. При соціальних службах у всіх областях України створювалися волонтерські молодіжні загони.

У цей період активно здійснювалася підготовка волонтерів до реалізації різних вузькоспеціалізованих програм, а саме: робота з безпритульними, соціально-педагогічна підтримка дітей і молоді з інвалідністю, консультування у службі "Телефон довіри", просвітницька профілактична діяльність із найгостріших проблем – наркозалежності, ВІЛ/СНІДу, ІПСШ, тютюнопаління, зловживання алкоголем тощо. Праця волонтерів була суттєвою допомогою соціальним педагогам і соціальним працівникам. Саме тоді поряд з державними організаціями, які залучають до діяльності волонтерів, почали створюватися громадські організації, метою діяльності яких було об'єднання та координація зусиль у справі сприяння розвитку волонтерського руху в Україні та захисту законних інтересів своїх членів.

Однією з перших таких організацій був Всеукраїнський громадський центр "Волонтер", заснований на початку 1995 р. і юридично зареєстрований у 1998 р. (зареєстровано Міністерством юстиції України 16 грудня 1998 р., рішення № 1104).

Основними завданнями ВГЦ "Волонтер" є:

- сприяння розвитку волонтерського руху в Україні;
- здійснення та захист прав і свобод, задоволення соціальних і культурних інтересів громадян – членів Центру;
- сприяння соціальному становленню й розвитку молоді в Україні;
- створення умов для саморозвитку членів Центру як особистостей, членів суспільства, громадян України;
- вивчення й обробка кращого міжнародного та вітчизняного досвіду з питань волонтерського руху;
- визначення засад волонтерського руху в Україні, участь у розробці нормативно-законодавчої бази з цього питання.

Волонтерська робота молодіжних груп спрямована зазвичай на найбільш актуальні проблеми, що існують в українському суспільстві. Типові види діяльності волонтерів у соціальній сфері – це догляд за хворими, людьми похилого віку та людьми з інвалідністю, які перебувають удома та у спеціалізованих установах, за вмираючими в хоспісах; робота з ув'язненими в в'язницях, колоніях і допомога їм після виходу з ув'язнення; з дітьми в школах і групах вільного часу, молодіжних клубах; допомога представникам етнічних меншин через консультування та відповідний супровід, бездомним і безпритульним; збір коштів тощо.

Участь молоді у волонтерському русі дає їй змогу зробити особистий внесок у розв'язання соціальних проблем, самореалізуватися через ініціювання проєктів і програм соціально-педагогічної спрямованості.

Нині організація роботи волонтерів у державних і громадських організаціях виходить на якісно новий рівень. Порівняно з минулими роками актуалізується питання менеджменту волонтерських програм, відпрацьовуються механізми залучення волонтерів до різних напрямів соціально-педагогічної діяльності. У деяких громадських організаціях серед співробітників є людина, яка займає посаду менеджера волонтерів. Цей спеціаліст повністю відповідає за набір, підписання угоди, постановку завдань і відстежує результати діяльності волонтерів (Лях, 2014).

Заслужують уваги зусилля Центру "Волонтер" в об'єднанні різних секторів українського суспільства для привернення уваги до досягнень і проблем волонтерського руху в Україні.

2000 р. за підтримки Дитячого фонду ООН в Україні (ЮНІСЕФ) Всеукраїнським громадським центром "Волонтер" була проведена Всеукраїнська конференція "Перспективи розвитку волонтерського руху на порозі XXI століття" (Лях, 2010). Конференція, присвячена проблемі волонтерства, відбулася вперше в Україні. Участь у конференції взяло понад 150 осіб: викладачі вишів, дослідники, політики, спеціалісти-практики, які досліджують проблеми волонтерського руху в Україні та країнах Заходу, працівники соціальних служб для молоді, які реалізують соціальні програми, залучаючи добровільних помічників, організаторів волонтерського руху, і лідери волонтерських загонів державних, громадських і приватних організацій (Лях, 2010).

Як результат – спеціалістами Всеукраїнського громадського центру "Волонтер" спільно з учасниками було розроблено стратегічний план дій для волонтерів, які працюють у сфері надання соціальної допомоги дітям, підліткам і молоді, та складено лист-звернення до Президента України з проханням підтримати волонтерський рух в Україні. На всеукраїнському рівні запроваджуються щорічні конкурси, спрямовані на визнання праці добровольців та відзначення найкращого досвіду волонтерської діяльності. Державний центр соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді з 2001 р. проводить конкурс "Волонтер року", де відзначають добровільних помічників працівників цієї мережі. На 52-й Генеральній Асамблеї ООН було проголошено 2001 р. Міжнародним роком волонтерів. На Асамблеї було прийнято рішення закликати уряди держав, громадські, волонтерські, урядові й неурядові організації до співробітництва в цій галузі та окреслити шляхи поліпшення роботи, співробітництва і популяризації волонтерського руху (Вашкович, 2018).

На виконання рішення Асамблеї ООН і завдяки зусиллям організаторів та учасників конференції "Перспективи розвитку волонтерського руху на порозі XXI століття" 22 березня 2001 р. вийшло розпорядження Президента України "Про організацію проведення в Україні у 2001 р. Міжнародного року волонтерів".

Відповідно до розпорядження було створено національний комітет із проведення заходів щодо Міжнародного року волонтерів-2001, до якого були залучені громадські організації, які працюють із волонтерами, представництво ООН в Україні, міжнародні організації, державні, комерційні структури, фонди-донори.

За часів незалежності України державою видано багато нормативно-законодавчих актів щодо підтримки й розвитку волонтерського руху, зокрема в законах України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю", "Про соціальні послуги" (Верховна Рада України, 2001; 2019).

Добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна. 05.08.2015 було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності" (Кабінет Міністрів України, 2015).

Натепер волонтерською допомогою користуються майже всі державні соціальні установи та неурядові організації.

Проте основним нормативно-правовим актом, яким регулюється волонтерська діяльність в Україні, визначаються права, обов'язки та правовий статус її суб'єктів, закріплюються принципи волонтерської діяльності, головні напрями та форми її державної підтримки є Закон України "Про волонтерську діяльність" від 19 квітня 2011 р. (Верховна Рада України, 2011).

Активізація національної волонтерської активності в Україні відбувся наприкінці 2013 р., розгорнувся у 2014 р. у зв'язку з війною на сході країни. Локалізація волонтерської допомоги зумовлювалася гострими потребами врятування життя людей окупованих територій, підтримки бійців української армії, допомоги вимушеним переселенцям із зони конфлікту. Мобілізація ресурсів громадянського суспільства в Україні реалізується саме через волонтерство у зв'язку із зовнішньою загрозою втрати територіальної цілісності української держави. Такий чинник не є типовим для активізації волонтерського руху в інших країнах світу. Це – наша українська специфіка.

Натепер під "волонтерською діяльністю" в Україні розуміють, насамперед, добровільну діяльність громадян чи громадських об'єднань, прямо чи опосередковано пов'язану з допомогою постраждалому від воєнного конфлікту мирному населенню, переселенцям і військовим. Водночас можна виокремити ряд характерних рис прояву та реалізації волонтерських ініціатив протягом 2014–2024 рр., зумовлених як поєднанням унікальних подій та умов, які формують потребу у волонтерській діяльності (Панькова, 2016). Коментуючи швидкий розвиток волонтерства в Україні у більш широкому контексті, у зв'язку із загальносуспільними процесами, директор Інституту соціології НАН України Є. Головаха зазначає: "В Україні стало значно більше людей, які вважають, що вони повинні щось робити не для себе, а для інших. Феномен волонтерства зробив українців щасливішими саме тому, що вперше в історії приніс до українського концепту щастя задоволення від допомоги іншим" (Головаха, 2015).

Дискусія і висновки

Отже, історичний аспект волонтерства та волонтерської діяльності свідчить про те, що в сучасних умовах усе глибше потрібне усвідомлення громадськістю, державними органами важливість оптимізації різноманітних аспектів соціального розвитку. Незважаючи на широке використання поняття "волонтерський рух", в Україні йдеться переважно про групи волонтерів, які не перетворюються на великі громадські об'єднання з добре узгодженою і скоординованою груповою діяльністю. Українське волонтерство – це феномен спонтанної діяльності небаждужих громадян без певного організаційного та перспективного плану.

Соціальні проблеми мають неухильно розв'язуватись, успіх намічених змін залежатиме від кваліфікації підготовлених соціальних працівників, соціальних педагогів. Це стає першочерговим завданням у здійсненні нової соціальної політики країни. Формування великого руху добровольців – є одним з важливих шляхів до продуктивної соціальної роботи в будь-якій державі. Для подальшого розвитку волонтерства надані відповідні рекомендації з відповідними вимогами: підвищити

престиж особистості волонтера; зробити волонтерство відкритим для всіх (за допомогою участі в процесах розвитку уряду й роботодавців); розвивати інфраструктуру на місцевому рівні, модернізація волонтерських організацій шляхом креативних пропозицій з їхнього боку; визнання волонтерів і волонтерства (створення нових видів визнання та законодавче затвердження того, що час, витрачений на волонтерську діяльність, ураховуватиметься під час прийому на роботу); проведення тренінгів і перепідготовок для волонтерів і менеджерів волонтерського руху; уряд має нести відповідальність за волонтерство; необхідність визначення ролі регулювальних організацій. Окреслені науковцями питання є важливим елементом для розвитку соціально-педагогічного напрямку національного волонтерського руху в Україні.

Представлені матеріали дослідження сприяють подальшому розвитку волонтерства в Україні, та удосконаленню змісту підготовки волонтерів до професійної волонтерської діяльності. Ці матеріали можна використати під час викладання навчальної дисципліни "Методика організації волонтерської діяльності".

Окреслені науковцями питання є важливим елементом для розвитку напрямку національного волонтерського руху в аспекті навчання волонтерів. Тому важливо в подальшому доопрацювати суперечності між постійно зростаючим кваліфікаційним рівнем волонтерів і недостатнім аналізом їхньої компетенційної фахової складової, і наявністю зарубіжних науково-методичних засад підготовки волонтерів і недостатнім застосуванням цього досвіду в Україні.

Список використаних джерел

- Архангельська, Н. П., Бабарика, С. П., & Беляєва, С. Я. (2003). *Підготовка волонтерів до роботи у службі "Телефон довіри"*. ДЦССМ.
- Безпалько, О. В. (2006). *Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи*. Інститут проблем виховання АПН України.
- Бондаренко, З. П. (2008). *Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу* [Дис. канд. пед. наук, АПН України, Інститут проблем виховання].
- Вашкович, В. В. (2018). Опис волонтерської допомоги (завдання) у договорах про надання волонтерської допомоги. *Підприємництво, господарство і право*, 2, 44–47.
- Верховна Рада України. (1992). *Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні* (Закон України від 22.05.2021. № 2859-XII, Втрата чинності підстава –1414-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12#Text>
- Верховна Рада України. (1993). *Про сприяння становленню та соціальному розвитку молоді в Україні* (Закон України від 22.05.2021. № 2998-XII, втратив чинність на підставі № 1414-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text>
- Верховна Рада України. (2001). *Про соціальну роботу з дітьми та молоддю* (Закон України від 21.06.2001. № 2558-III). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>
- Верховна Рада України. (2011). *Про волонтерську діяльність* (Закон України від 19.04.2011. № 3236-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
- Верховна Рада України. (2012). *Про благодійну діяльність та благодійні організації* (Закон України від 05.07.12. № 5073-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
- Верховна Рада України. (2021). *Про соціальні послуги* (Закон України від 17.01.2019. № 2671-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
- Головаха, Є. (2015, 14 августа). *Війна вперше научила українців помогать друг другу*. http://news.liga.net/interview/politics/6382849-golovakha_voyna_vpervye_nauchila_ukraintsev_pomogat_drug_dругu.htm
- Горілий, А. Г. (2001). *Історія соціальної роботи в Україні*. ТАНГ.
- Закалик, Г. М., Коропатов, О. М., & Шувар, Н. М. (2022). Волонтерська діяльність в Україні: історія, сьогодення та євроінтеграція. *Південноукраїнський правничий часопис*, 4, ч. 1, 104–110. http://www.sulj.odu.ua/archive/2022/4/part_1/17.pdf
- Зварич, О. П. (2011). Особливості волонтерської діяльності у Великій Британії. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 21, 57–59. Видавництво УжНУ "Говерла".
- Кабінет Міністрів України (2022). *Про затвердження порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності* (Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015. № 556). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2015-%D0%BF#Text>
- Крапівіна, Г. О. (2012). Світовий волонтерський рух: стан і статус. *Вісник економічної науки України*, 1, 73–76.

Кубицький, С. О. (2009). *Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах*. ДАКККІМ.

Лях, Т. Л. (2009). Підготовка майбутніх соціальних педагогів до організації роботи волонтерських груп. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 1(11), 169–172.

Лях, Т. Л. (2010). *Методика організації волонтерських груп*. Київський університет імені Бориса Грінченка.

Лях, Т. Л. (2012). Проблеми нормативно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. *Вісник Чернівецького національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*, 1(104), 194–195.

Лях, Т. Л. (Ред.). (2014). *Менеджмент волонтерських груп від А до Я*. ТОВ ВПК "ОБНОВА".

Лях, Т. Л., Лютий, В. П. & Жуков, В. І. (2024). Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Вісник гуманітарних наук*, 3, 68–76. ВД "Гельветика".

Панькова, О. В. (2016). Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*, 2, 25–40. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2016_2_5

Підготовка волонтерів до роботи у службі "Телефон Довіри" (2003). ДЦССМ.

Харченко С. Я., Песоцька, О. П., & Кратінова, В. О. (2008). *Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні*. ДЗ "Луганський національний університет імені Т. Шевченка", Науково-дослідний центр проблем соціальної педагогіки та соціальної роботи АПН України і Луганського національного університету ім. Т. Шевченка.

Шендеровський, К. С. (2011). *Тактичний менеджмент соціальної служби*. Етна-1.

References

Arkhangelska, N. P., Babaryka, S. P., & Belyaeva, S. Ya. (2003). *Training of volunteers to work in the Helpline service*. DCSSM [in Ukrainian].

Bezpalco, O. V. (2006). *Organization of socio-pedagogical work with children and youth in the territorial community: theoretical and methodological foundations*. Institute of Educational Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

Bondarenko, Z. P. (2008). *Organization of volunteer work of future social pedagogues in the conditions of a higher educational institution* [dissertation ... candidate ped. Science, Institute of Prob. education] [in Ukrainian].

Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *On the approval of the procedure for providing volunteer assistance in certain areas of volunteer activity* (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 5, 2015. No 556. valid, current version dated September 16, 2022. No 556-2015-p.) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2015-%D0%BF#Text>

Gorlyi, A. G. (2001). *History of social work in Ukraine*. TANG [in Ukrainian].

Holovakha, E. (2015). *War taught Ukrainians to help each other for the first time* [in Ukrainian]. http://news.liga.net/interview/politics/6382849-golovakha_voyna_vperve_nauchila_ukraintsev_pomogat_drug_druhu.htm

Kharchenko, S. Ya., Pesotska, O. P., & Kratiнова, V. O. (2008). *History, theory and practice of the volunteer movement in Ukraine*. DZ "Luhans' national University named after T. Shevchenko", N.-d. the center of the problem social of pedagogy and social works of the APN of Ukraine and Luhansk. national University named after T. Shevchenko [in Ukrainian].

Krapivina, G. O. (2012). The world volunteer movement: state and status. *Herald of economic science of Ukraine*, 1, 73–76 [in Ukrainian].

Kubitsky, S.O. (2009). *History of social work in foreign countries*. DAKKКІМ [in Ukrainian].

Lyakh, T. L. (2009). Preparation of future social pedagogues to organize the work of volunteer groups. *Pedagogical education: theory and practice*, 1(11), 169–172 [in Ukrainian].

Lyakh, T. L. (2010). *Methods of organization of volunteer groups*. Kyiv. Borys Grinchenko University [in Ukrainian].

Lyakh, T. L. (2012). Problems of regulatory and legal support of volunteering in Ukraine. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University named after T. G. Shevchenko*, 1(104), 194–195 [in Ukrainian].

Lyakh, T. L. (Ed.). (2014). *Management of volunteer groups from A to Z*. LLC "VPC "OBNOVA" [in Ukrainian].

Lyakh, T. L., Lyuty, V. P. & Zhukov, V. I. (2024). Volunteer activity of students as a way to their active participation in the social life of the community. *Vychlyvist. Humanitas*, 3, 68–76 [in Ukrainian].

Pankova, O. V. (2016). The development of volunteering in Ukraine as a manifestation of the activation of social resources of civil society: specifics, problems and prospects. *Ukrainian society*, 2, 25–40 [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2016_2_5

Shenderovskiy, K. S. (2011). *Tactical management of social services*. Etna-1 [in Ukrainian].

Vashkovich, V. V. (2018). Description of volunteer assistance (tasks) in agreements on the provision of volunteer assistance. *Entrepreneurship, economy and law*, 2, 44–47 [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). *On social work with families, children and youth* (Law of Ukraine dated June 21, 2001. No 2558-III) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2011). *On volunteering* (Law of Ukraine dated April 19, 2011. No 3236-VI) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). *On Charitable Activities and Charitable Organizations* (Law of Ukraine dated September 5, 2012. No 5073-VI) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). *On social services* (Law of Ukraine dated January 17, 2019. No 2671-VIII) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). *On promoting the formation and social development of youth in Ukraine* (Law of Ukraine dated May 22, 2021. No 2998-XII, Ground for loss of validity – 1414-IX) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). *On the general principles of state youth politics in Ukraine* (Law of Ukraine dated May 22, 2021. No 2859-XII, Ground for loss of validity – 1414-IX) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12#Text>

Zakalik, H. M., Koropatov, O. M., & Shuvar, N. M. (2022). Voluntary activity in Ukraine: history, present and European integration. *South Ukrainian legal journal*, 4, part 1, 104–110 [in Ukrainian]. http://www.sulj.oduv.od.ua/archive/2022/4/part_1/17.pdf

Zvarych, O. P. (2011). Peculiarities of volunteering in Great Britain. *Scientific bulletin of Uzhhorod University: Series: Pedagogy. Social work*, vol. 21, 57–59. Publishing House of UzhNU "Hoverla" [in Ukrainian].

Отримано редакцію журналу / Received: 15.09.24

Прорецензовано / Revised: 29.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 03.10.24

Olga GUK, PhD (Ped.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-2474-0316

e-mail: olgaguk@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

HISTORICAL AND THEORETICAL BASIS OF THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF VOLUNTEERING

Background. The article is devoted to the study of the historical and theoretical foundations of the formation and development of volunteerism. Today, volunteers play a key role in providing assistance when society has to face a number of difficulties (war, natural disasters, epidemics, etc.).

Results. It is substantiated that volunteering is one of the elements of civil society, the development and study of which has recently received the attention of the state. It was determined that volunteering is a wide range of activities, including traditional forms of mutual and self-help, official provision of services and other forms of civic participation, carried out voluntarily for the benefit of the general public without expectation of monetary reward. It is argued that volunteering is a voluntary activity chosen consciously by a person and which does not pursue commercial gain. Volunteering is a manifestation of public activity and civic responsibility. The study is devoted to the analysis of volunteering in Ukraine from the point of view of the historical development of this phenomenon. The importance of the study is due to the fact that national volunteering in Ukraine requires appropriate scientific analysis. It is worth noting that an important aspect of volunteering is the systematization of experience and the determination of the specifics of the formation and functioning of the volunteer movement in Ukraine at the current stage. In the study, based on the study of historical and pedagogical sources, the study of state documents, general scientific methods of research (analysis, synthesis, generalization, systematization) were used on the issues of the formation and development of the volunteer movement. The specific features and main problems of the development of the volunteer movement in Ukraine are revealed. the terminological base of the phenomenon of volunteering is clarified; the reasons for the development and implementation of the laws of Ukraine regarding volunteer activities are given.

Conclusions. Volunteers help people in difficult life situations, support social projects and initiatives, ensuring an appropriate quality of life for various categories of the population.

Keywords: volunteering, charity, personality, volunteer, help, social needs, national volunteer movement.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.